

Prof. dr hab. Anna Nowak

Katowice, 15. 3. 2018

Zakład Pedagogiki Specjalnej

Wydział Pedagogiki i Psychologii

Uniwersytet Śląski

## Recenzja

### rozprawy doktorskiej Pani mgr Justyny Chwalińskiej

pt. *„Aspiracje życiowe młodzieży z rodzin ryzyka w nadzorze kuratora a oczekiwania rodziców„*, napisanej pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Bożeny Matyjas, dr Małgorzaty Wolskiej- Długosz

W związku z podjętą przez Radę Wydziału Pedagogicznego i Artystycznego Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach uchwałą powołującą mnie na recenzenta rozprawy doktorskiej Pani mgr Justyny Chwalińskiej p t. *„Aspiracje życiowe młodzieży z rodzin ryzyka w nadzorze kuratora a oczekiwania rodziców”* wyrażam swoją opinię na jej temat.

### Wprowadzenie

Problematyka aspiracji jest przedmiotem zainteresowań przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych: psychologowie, posługują się precyzyjnymi miernikami, zajmują się głównie analizą poziomu aspiracji oraz ich różnorodnymi powiązaniem np. A. Janowski, rozpatrują aspiracje w ramach problematyki motywacyjnej np. J. Reykowski. Socjologowie w badaniach nad aspiracjami koncentrują się bardziej na obiektach ludzkich zamierzeń, planów, poszukują również społecznych czynników różnicujących aspiracje człowieka, takich jak cechy pozycji społecznej np. A. Sułek, środowisko społeczne małego miasta np. A. Kłoskowska, czy wzory kulturowe np. M. Łoś.

Pedagodzy podobnie jak socjolodzy podejmują rozważania o aspiracjach mających charakter kulturowy np. T. Lewowicki. Badania te i analizy pochodzą z lat 70- 80<sup>1</sup> tych. Pytania o aspiracje współczesnej młodzieży w XXI wieku, o ich poziom, uwarunkowania są wciąż aktualne i istotne, w związku z zachodzącymi przeobrażeniami społecznymi, kulturowymi, politycznymi, które mają znaczenie w ich kształtowaniu się.

Przedłożona do recenzji praca doktorska swoją tematyką wpisuje się w obszar badawczy pedagogiki społecznej i pedagogiki resocjalizacyjnej. Autorka podjęła się analizy bardzo ważnego z perspektywy naukowej zagadnienia, ważnego z perspektywy indywidualnej i społecznej. Interesujące wydaje się ujęcie zagadnienia związanego z aspiracjami przez pryzmat oczekiwań rodziców w rodzinach ryzyka współcześnie, w okresie przeobrażeń społecznych, politycznych i kulturowych.

**Struktura pracy doktorskiej** – ma postać klasyczną- trójelementową, poza wstępem, który wprowadza czytelnika w podjęte zagadnienie i zawiera syntezę prezentacji wyróżnia w niej autorka:

- 1) część teoretyczną wprowadzającą czytelnika w zagadnienie aspiracji życiowych młodzieży w rodzinach ryzyka;
- 2) część metodologiczną ujawniającą autorski projekt badania;
- 3) część referującą wyniki uzyskane w toku badań, ich interpretację i komentarz.

Całość opracowania dopełnia streszczenie w języku polskim i w języku angielskim, bibliografia podjętego zagadnienia i aneks zawierający spis schematów, tabel i wykresów (powinien być zamieszczony przed Anekssem) oraz wykorzystane w badaniach narzędzia badawcze.

---

<sup>1</sup> A. Janowski, Aspiracje młodzieży szkół średnich, Warszawa 1977, J. Reykowski, Z zagadnień teorii motywacji, Warszawa 1970). A. Sułek, Wartości życiowe dwóch pokoleń, [w:] Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej red. S. Nowak, Warszawa 1983, A. Kłoskowska, Wartości, potrzeby, aspiracje kulturalne w małej społeczności miejskiej, „Studia Socjologiczne” 1970, nr 3, M. Łoś, Aspiracje a środowisko, Warszawa 1972, T. Lewowicki, Aspiracje dzieci i młodzieży, Warszawa 1987.

We wstępie Autorka umiejętnie odnosi się do teorii, które stanowią podstawę jej rozważań i stanowią teoretyczne uzasadnienie badań empirycznych, a są to teoria społeczeństwa ryzyka Ulricha Becka, teoria spirali wsparcia Stanisława Kawuli i teoria całościowego uczenia się w ujęciu Ewy Solarczyk- Ambrozik (dalsze obszernie odniesienia do tych teorii znajdują się na s. 65 – 73 dysertacji).

**Na część teoretyczną** opiniowanej rozprawy składają się trzy rozdziały merytorycznie podporządkowane przedmiotowi podjętego przez autorkę i zrealizowanego przez nią przedsięwzięcia badawczego. Znajdujemy w niej logicznie zredagowane rozważania poświęcone kilku kwestiom a mianowicie:

- rodzinie ryzyka w kontekście środowiska kształtowania się aspiracji młodzieży
- aspiracjom życiowym
- badaniom prowadzonym nad aspiracjami młodzieży
- oczekiwaniom rodziców wobec dzieci
- kurateli sądowej.

Autorka słusznie rozpoczyna rozważania interdyscyplinarną analizą poglądów przedstawicieli nauk społecznych i humanistycznych dotyczących rodziny, jej kondycji i zachodzących współcześnie w związku z przeobrażeniami społeczno-kulturowymi, prawnymi przemian. Problematyka rodziny jest złożona i stanowi obszar badań mieszczący się w wielu dyscyplinach naukowych (socjologia, pedagogika, psychologia, prawo, polityka społeczna, ekonomia,...), Autorka umiejętnie radzi sobie z tą materią i na dobrym poziomie prezentuje pojęcia rodziny ryzyka, zwielokrotnionego ryzyka, rodzina w kryzysie, rodzina dysfunkcyjna. Badania dotyczą młodzieży więc Autorka zasadnie przybliży czytelnikowi tę kategorię z perspektywy biologicznej, psychologicznej, pedagogicznej, społecznej, ekonomicznej i prawnej i dość ogólnie w świetle koncepcji E. Eriksona, J. Piageta i L. Kohlberga, M. Mead, K. Mannheima.

W kolejnych partiach tej części dysertacji spotykamy rozdział poświęcony aspiracjom życiowym z przywołaniem teoretyzujących rozstrzygnięć znanych i uznanych naukowców (Lewowicki, Skorny, Janowski i inni...) dotyczących terminologii, a także poziomu i rodzajów aspiracji, czynników je warunkujących i typologii. Doktorantka dokonuje też na miarę swoich przedmiotowych potrzeb przeglądu i analizy prowadzonych badań nad aspiracjami młodzieży z uwzględnieniem młodzieży z rodzin ryzyka i tu pojawiają się liczne źródła w postaci artykułów z czasopism naukowych.

Część teoretyczną oceniam pozytywnie, mam jednak kilka uwag dotyczących układu treści, a mianowicie treści dotyczące kurateli sądowej wydzieliłabym z rozdziału 2 do odrębnego podrozdziału, a nurty badań (s.53-54) dotyczące aspiracji można było zamieścić we wstępie, w którym Autorka uzasadnia potrzebę oraz aktualność i oryginalność podjętego zagadnienia. Cechy współczesnej młodzieży można wzbogacić o znakomitą diagnozę tożsamości młodzieży współczesnej zaproponowaną przez Zbyszko Melosika<sup>2</sup>.

Sądzę, że warto by podsumować teoretyczne rozważania podjęte w pierwszych 3 rozdziałach.

**Założenia metodologiczne badań** zostały ujęte w rozdziale IV, który jest bardzo obszerny, liczy 40 stron. Najpierw Autorka rzetelnie uzasadnia teoretycznie wybrany temat. Nie dookreśliła przedmiotu badań, natomiast odnosząc się do typów prowadzonych badań pisze na s. 73 „...badaniami wiodącymi były badania ilościowe, uzupełniły je badania jakościowe.

Cele Doktorantka sformułowała na s. 5 „celem mojej pracy była próba odpowiedzi na pytanie: jakie są aspiracje życiowe młodzieży z rodzin ryzyka oraz jakie są oczekiwania ich rodziców w tym zakresie” i na s.73 „celem

---

<sup>2</sup> Z. Melosik: Rekonstrukcja tożsamości życia młodzieży współczesnej. Próba diagnozy i pedagogicznej propozycji. W: Młodzież między ochroną a ryzykiem. Wspieranie rozwoju oraz pomoc psychologiczno-pedagogiczna dla adolescentów i adolescentek, Red. B. Jankowiak, A. Matysiak- Błaszczuk, Poznań 2017, s.19-48.

teoretyczno- poznawczym badań było poznanie aspiracji życiowych młodzieży oraz oczekiwań ich rodziców w tym zakresie, w rodzinach ryzyka objętych kuratelą sądową”, celem praktyczno- utylitarnym jak pisze Autorka (s. 73) „była możliwość wprowadzenia zmian w pracy kuratora z rodziną dysfunkcyjną, aby zwiększyć szanse dzieci na ich wszechstronny rozwój i realizację ich życiowych aspiracji”.

Autorka sformułowała 3 problemy główne i do dwóch pierwszych po 5 problemów szczegółowych. Może warto było dookreślić także problem: Jakie zależności występują między odpowiedziami rodziców i młodzieży w badaniach ankietowych?

W przypadku sformułowanych przez Autorkę hipotez ich źródłem jest wiedza teoretyczna. Autorka pokusiła się o sformułowanie wskaźników, określających empiryczne warunki posługiwania się zmiennymi teoretycznymi i warunki przyjęcia lub odrzucenia hipotez. Pozytywnie oceniam<sup>3</sup> taki sposób podejścia zaproponowanego przez Autorkę w zrealizowanym projekcie badawczym. Określone zmienne i wskaźniki oceniam pozytywnie.

Autorka dokonując prezentacji zastosowanej procedury badawczej informuje, że stosowała dwie metody: sondaż diagnostyczny i metodę indywidualnych przypadków a badania miały charakter triangulacyjny<sup>4</sup>, nie przekonuje mnie jednak, iż kierowała się ...wskazywaną w literaturze koniecznością łączenia badań ilościowych i jakościowych (s. 82-83), szkoda, że nie przywołała założeń Denzina<sup>5</sup> dotyczących badań triangulacyjnych. W badaniach zastosowano technikę ankiety (dwa kwestionariusze własnego autorstwa zamieszczone zostały w Aneksie), wywiadu (plan zagadnień w Aneksie) i analizę

---

<sup>3</sup> D. Urbaniak- Zajac, Stosowanie hipotez w badaniach pedagogicznych. Terazniejszość- Człowiek- Edukacja 2009, nr 1.

<sup>4</sup> Autorka stosowała triangulację źródeł i triangulację metod.

<sup>5</sup> N. K. Denzin, The Research Act in Sociology: A Theoretical Introduction to Sociological Methods, New York 1978.

dokumentów (akta spraw sądowych i dokumenty osobiste respondentów). Warto wymienić w tym miejscu zastosowane metody statystyczne – co Autorka zrobiła na s. 199, a są to – test  $\chi^2$  i test Fishera. Badania zostały przeprowadzone wśród<sup>6</sup> młodzieży- 166 osób i wśród rodziców – 199 osób, dobór miał charakter celowy- do badań ilościowych dobrano wszystkie rodziny pozostające w zainteresowaniu kuratorów sądowych okręgu kieleckiego oraz radomskiego spełniające kryteria badawcze. W badaniach jakościowych brało udział 7 rodzin, u których wystąpiły problemy takie jak: karalność rodziców, demoralizacja nieletnich, uzależnienia rodziców, picie ryzykowane dzieci, niepełnosprawność, przemoc, bezrobocie, trudności finansowe, zaniedbania wychowawcze. Autorka bardzo szczegółowo ujęła w rozdziale metodologicznym, także w 18 tabelach i na 19 wykresach dane dotyczące cech demograficzno- społecznych osób badanych.

#### **Rozdział V zawiera prezentację i analizę zebranych danych**

najpierw są to dane uzyskane w toku badań ankietowych młodzieży, a dotyczą one aspiracji edukacyjnych i zawodowych, w tym planów zawodowych i preferowanego zawodu oraz oczekiwań z nimi związanych i czynników decydujących o tym wyborze. Aspiracje rodzinne dotyczyły modelu związku, aspiracji dotyczących posiadania dzieci, podobieństwa do rodziny pochodzenia. Sądzę, że warto było zaprezentować dane dotyczące aspiracji rodzinnych z uwzględnieniem płci badanych osób ( tak jak w przypadku kwestii dotyczących zawodu) ze względu na odmienną socjalizację dziewcząt i chłopców. Odniesiono się do czasu wolnego i zainteresowań respondentów a także do wartości cenionych w życiu przez badanych i osób będących osobami dla nich znaczącymi. Młodzież wskazała również czynniki sprzyjające i zagrażające ich planom i aspiracjom życiowym. Podobną strukturę miała analiza oczekiwań

---

<sup>6</sup> Tu mam wątpliwości dotyczące liczby badanych podawane są przez Autorkę różne - 165 lub 166 w przypadku młodzieży, 199 lub 200 w przypadku rodziców.

rodziców wobec aspiracji życiowych młodzieży. Następnie co jest cenne Autorka zestawiała opinie dzieci i rodziców traktując ich jako grupy niezależne. Autorka zebrała w badaniach sondażowych bardzo obszerny materiał empiryczny, poradziła sobie dobrze z jego analizą i interpretacją. W tej części praca zawiera rozbudowaną stronę graficzną, dane ujęte są w 92 tabelach i na 86 wykresach – co czyni je czytelnymi.

Uzupełnieniem zebranych w badaniach ilościowych danych są historie (7) rodzin ryzyka zebrane w toku swobodnego wywiadu z rodzicami. Autorka prezentuje zebrany w badaniach jakościowych materiał według schematu: model w jaki rodzina funkcjonuje, dane dotyczące rodziny pochodzenia rodziców, aspiracje dzieci i oczekiwania w tym zakresie opiekunów (chyba rodziców). Sposób prezentacji jest właściwy i uporządkowany. Uwaga dotyczy dwóch kwestii, po pierwsze w większym zakresie odniosłabym się w analizowanych przypadkach do pracy kuratora sądowego z rodziną, po drugie warto dokonać podsumowania kwalitatywnej części badań po ich prezentacji.

Na stronach 226- 232 Autorka dokonała podsumowania i odniosła się do hipotez, weryfikując je.

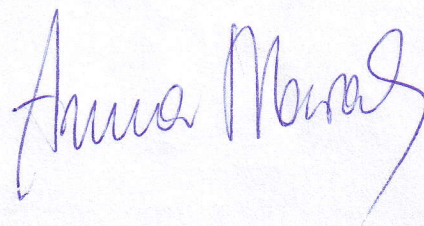
**Podsumowanie i wnioski** – zawarte na stronach 233- 238 w znacznej mierze są związane z celem praktyczno-uitylitarnym prowadzonych badań, Autorka wskazuje tu zalecenia do pracy kuratora sądowego z rodziną dysfunkcyjną. Cenne jest to, że Autorka stara się w podsumowaniu odnieść do teorii wskazanych jako podstawy teoretyczne prowadzonych badań i na ich tle prowadzi jeszcze dyskusję wyników. Wnioski z prowadzonych badań zawarte w rozdziale V.5. wynikają z badań i mają dużą wartość, zwłaszcza praktyczną. Praca tworzy spójną całość.

Praca napisana jest jasnym językiem, występują nieliczne błędy np. Ulrich (zamiast Ulrich) Beck, używa zapożyczeń z mowy potocznej np. tryb sądowej maszyny.

Bibliografia<sup>7</sup> jest uporządkowana i zawiera znaczące opracowania.

### **Konkluzja**

Praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, Autorka wykazała się wiedzą teoretyczną na dobrym poziomie oraz udowodniła że posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Biorąc pod uwagę przedłożoną do oceny dysertację a zwłaszcza kompetencje merytoryczne i metodologiczne Pani mgr Justyny Chwalińskiej stwierdzam, że spełnia określone w ustawie - art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku O stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki wymogi i w związku z tym wnoszę o Jej dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego i taki wniosek przedkładam Radzie Wydziału Pedagogicznego i Artystycznego UJK w Kielcach.



---

<sup>7</sup> Warto odnieść się do artykułów w czasopismach naukowych np. Resocjalizacja Polska i do pozycji P. Bachmat i inni, Kuratela sądowa. Sukcesy i porażki. Warszawa 2010; A. Węgliński, G. Kuziora, W poszukiwaniu wychowującej kurateli sądowej. Lublin 2016.